

До разової спеціалізованої вченої ради PhD 13275
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
(46027, м. Тернопіль, вул. Максима Кривоноса, 2)

РЕЦЕНЗІЯ

доктора філологічних наук, професора,
професора кафедри української мови та славістики
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Телєжкіної Олесі Олександрівни

на дисертаційну роботу

Фецан Тетяни Ігорівни

на тему

«Мова української діаспори в сучасному комунікативному просторі
Турецької Республіки»,

на здобуття ступеня доктора філософії

з галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія

Актуальність теми дослідження. Попри те, що особливості мови української діаспори не раз ставали предметом зацікавлення науковців (О. Білаш, М. Бласяк-Титула, О. Воловина, П. Гай-Нижник, І. Гетьман-П'ятковська, О. Гузар, С. Полякова, О. Ровенчак, Т. Шадріна, О. Шевчук-Клюжева, Ю. Шинкарик), такі студії й надалі не втрачають начасності. Питання функціонування української мови в діаспорних спільнотах, що розвиваються в різних країнах, висвітлювали в багатьох працях, однак мовна ситуація в українській діаспорі Турецької Республіки була обійдена увагою дослідників.

Дисертація Т. І. Фецан присвячена актуальній проблемі реалізації української мови в сучасному комунікативному просторі Турецької Республіки, яку здобувачка прагне розв'язати в річищі сучасної наукової парадигми.

З опертям на потужну методологічну базу дисертантка ставить за мету здійснити інтегральний аналіз мови української діаспори в комунікативному

просторі Турецької Республіки на перетині наукових парадигм синхронної соціолінгвістики і міграційної лінгвістики.

Брак в українському мовознавстві комплексних досліджень обраної Т. І. Фецає теми, беззаперечно, вказує на актуальність і новизну рецензованої роботи.

Наукова новизна результатів здійсненого дослідження та їх наукова обґрунтованість. Дисертантка дібрала для дослідження оптимальні методи і прийоми, які цілком корелюють із визначеною метою та авторським баченням проблеми функціонування української мови в комунікативному обширі сучасної Туреччини. Поклавши в основу напрацювання сучасного мовознавства, здобувачка вперше в українській лінгвістиці здійснила інтегральне дослідження мови української діаспори в Турецькій Республіці на основі поєднання кількісних та якісних методів; виявила й описала типи мовних траєкторій представників діаспори, з'ясувала причини розриву між мовною ідентифікацією та фактичною мовною поведінкою українців у Туреччині, довела вплив повномасштабної війни 2022 року на трансформацію мовної свідомості представників діаспори, проаналізувала специфіку функціонування мови в умовах полілінгвізму та значної мовної відстані, описала критичні виклики трансляції мови між поколіннями. Усі наукові положення, представлені в дисертаційній роботі, виважені й аргументовані.

Достовірність отриманих результатів. Цінність роботи полягає в інтегральному розгляді особливостей функціонування мови української діаспори в Туреччині (визначення кількісних і якісних характеристик, створення траєкторії лінгвальної поведінки в мультикультурному середовищі, з'ясування механізмів трансформації мовної свідомості, окреслення проблем трансляції мови між представниками різних поколінь). З огляду на це вважаємо, що достовірність отриманих результатів рецензованої наукової праці забезпечена цілісністю теоретико-методологічного підґрунтя, що вибудовується на фундаментальних працях із синхронної соціолінгвістики та міграційної лінгвістики, а також застосуванням комплексного інструментарію

аналізу, релевантного об'єктові і предметові розглядуваного дослідження. Об'єктивність і аргументованість положень, викладених у роботі, і пропорованих висновків підтверджується репрезентативною джерельною базою, результатами удокладненого аналізу зібраного матеріалу, а також апробацією ключових положень роботи під час виступів на наукових форумах та в публікаціях у ахових виданнях.

Практичне значення дослідження. Представлені у праці матеріали можуть бути корисними у викладанні лінгвістичних і лінгводидактичних дисциплін, посприяти в аналізі мовної ситуації в інших діаспорних спільнотах українців, а також можуть бути використані українськими громадськими організаціями та освітніми установами в Туреччині для розроблення стратегій збереження української мови.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури і додатків. Повний обсяг дисертації становить 262 сторінки, основний зміст викладений на 190 сторінках.

Дисертація написана державною мовою й оформлена у вигляді рукопису за всіма вимогами, передбаченими до наукових робіт такого типу.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, її зв'язок з науково-дослідними темами кафедри української мови та славістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Проблемні питання сучасної лексикології, граматики та когнітивної лінгвістики» (реєстраційний номер 0120U102350) та «Рівнева організація сучасних лінгвосистем у когнітивному, соціолінгвістичному і лінгводидактичному вимірі» (реєстраційний номер 0126U001953), визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження, наукову новизну, практичне значення. У цій частині роботи також подано інформацію про особистий внесок здобувачки, апробацію результатів дослідження, кількість

публікацій, у яких викладені основні положення та результати дослідження, окреслено структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі *«Теоретичні засади дослідження мовної ситуації в діаспорі»* дисертантка схарактеризувала українську діаспору в Туреччині, описавши специфіку її формування в різні історичні періоди і в сьогоденні, навела результати огляду наукової літератури про мову діаспори з акцентом на особливостях мовної політики в Туреччині. Значущим доробком здобувачки є розроблений алгоритм інтегрального аналізу мови української діаспори, основу якого становлять базові категорії соціолінгвістики (мова діаспори, мовна ситуація, мовна політика, мовна особистість, національна та мовна ідентичність).

У розділі 2 *«Функціонування української мови в різних сегментах комунікативного простору Туреччини»* Т. І. Фецан визначає, що українська мова активно функціонує в освітній, релігійній, соціокультурній і медійній сферах комунікативного простору Туреччини, й зауважує, що характер і масштаб її використання в кожній сфері різняться. Так, в освітньому просторі українська мова представлена в навчальних закладах (суботні та недільні школи, дитячі літні табори, театральні та читацькі гуртки), що є важливим чинником збереження мовно-культурної ідентичності. У релігійній сфері українську мову використовують для проведення богослужінь в українськомовній парафії. Соціокультурна сфера діяльності діаспори, де активно функціонує українська мова, представлена гуманітарним і культурно-просвітницьким напрямками. У медіасфері авторка дисертації визначає часткову представленість української мови, оскільки не всі мовні стратегії, застосовувані в цьому сегменті, передбачають її використання.

У третьому розділі дисертаційної роботи *«Мовний портрет української діаспори в Турецькій Республіці»* здобувачка репрезентує результати профілювання соціолінгвістичних даних на основі анкетування, описує результати аналізу мовної поведінки представників української діаспори, спираючись на їхні мовні біографії, визначає особливості ралізації української

мови в контексті прояву таких явищ, як білінгвізм, мультилінгвізм, перемикання кодів і змішування мов, а також окреслює роль рідної мови у збереженні національної ідентичності в середовищі іншої культури.

Висновки рецензованої праці структуровано узагальнюють важливі положення й розкривають внесок авторки в розв'язання заявленої в дисертації проблеми. Усі висновки засвідчують високу якість теоретичних та емпіричних результатів наукового дослідження, Т. І. Фежан одержала як вислід послідовного і виваженого наукового пошуку.

Наведений у роботі *список використаних джерел* репрезентативний і засвідчує глибину опрацювання досліджуваної проблеми, а також ґрунтовність викладених положень.

Запропоновані *додатки* доречно доповнюють і удокладнюють основний матеріал, викладений у розділах 1–3.

Отже, в усіх структурних частинах роботи послідовно викладені положення, що уможливають виконання окреслених у дослідженні завдань і досягнення поставленої мети. Висновки до роботи впливають з її змісту і є логічним відбиттям основних результатів наукового пошуку дисертантки.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій у наукових публікаціях. Основний зміст дисертації, її концептуальні засади і практичні рекомендації повною мірою викладені у статтях, опублікованих у фахових виданнях (одноосібні – 6; у співавторстві – 1), та оприлюднених матеріалах конференцій (одноосібні – 4; у співавторстві – 1). Кожна публікація деталізує окремий аспект дослідження, що в сукупності забезпечує цілісне представлення результатів розглядуваного наукового дослідження.

Оцінка рівня виконання наукового завдання та рівня оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Завдяки ґрунтовному опрацюванню наукової літератури й удокладненому аналізу фактичного матеріалу та його систематизації дисертантка здійснила комплексне дослідження мови української діаспори в комунікативному просторі Турецької Республіки на перетині наукових парадигм синхронної

соціолінгвістики і міграційної лінгвістики, визначивши й описавши особливості побутування української мови в різних сегментах комунікативного простору Туреччини (освіта, церква, соціокультурний простір, соціальні мережі і медіа), схарактеризувавши мовні портрети представників української діаспорної спільноти, обґрунтувавши роль рідної мова як чинника збереження національної ідентичності в середовищі іншої культури і висвітливши прояви білінгвізму, мультилінгвізму та змішування мов у комунікативному просторі Туреччини.

У дисертації представлені нові науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні результати, що підкріплюють основні засади комплексного дослідження мовної ситуації в діаспорних спільнотах.

Висновки й узагальнення, запропоновані в рецензованій роботі, поглиблюють знання про специфіку функціонування української мови в комунікативному просторі Туреччини, а також можуть бути корисними для дослідження мовної ситуації в діаспорних спільнотах українців, представлених в різних країнах світу.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушень принципів академічної доброчесності. Аналіз тексту дисертації Т. І. Фецає дає підстави стверджувати, що здобувачка дотрималася вимог академічної доброчесності в повному обсязі. Результати, викладені в роботі і представлені для обговорення, здобувачка отримала самостійно.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Високо оцінюючи працю Т. І. Фецає, відзначаючи ґрунтовність і цінність дисертаційної роботи, уважаємо за необхідне висловити деякі міркування, що потребують коментаря авторки дослідження і спонукають до дискусії.

1. У підрозділі 3.4 необхідно виразніше розмежувати процеси перемикавання кодів і змішування мов у комунікативному просторі Туреччини.

2. У тому ж підрозділі 3.4 до окремих прикладів доцільно подати характеристики, які чіткіше окреслюють описувані мовні явища, а також навести більшу кількість ілюстрацій. Це употужнить викладені положення.

3. Подеколи трапляються стилістичні недогляди. Спостерігаємо надмірне вживання конструкцій із дієсловами на -ся, як-от: *слова інтегруються, спостерігається явище змішування мов* та ін.

Наведені міркування не мають посутнього впливу на високу оцінку роботи, яка є оригінальним ґрунтовним дослідженням і відповідає всім вимогам, що висуваються до робіт такого типу. Дисертацію Т. І. Фецан з упевненістю можна рекомендувати до захисту.

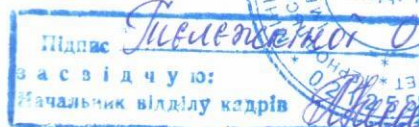
Загальний висновок. Рецензована наукова робота відповідає спеціальності 035 Філологія та вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12. 01. 2017 № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019) та пп. 6, 7 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (із змінами, внесеними згідно з Постановою КМУ № 341 від 21.03.2022), а її авторка Фецан Тетяна Ігорівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія галузі знань 03 Гуманітарні науки.

Доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української мови
та славістики

ТНПУ імені Володимира Гнатюка

Олеся ТЕЛЕЖКІНА

М. Панай